

*Голоботовський В. І.,
аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
головний судовий експерт сектору досліджень зброї ВКВД
Закарпатського НДЕКЦ МВС України*

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВИЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ ОБСТАВИН ПОСТРІЛУ З НАРІЗНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗБРОЇ

Анотація. Стаття присвячена чинникам, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу в ході проведення огляду місця події, пов'язаного із застосуванням нарізної вогнепальної зброї, і під час проведення в кримінальному провадженні експертизи зброї за експертною спеціальністю 3.2 «Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу». Відштовхуючись від об'єктної частини експертного дослідження ситуаційних обставин пострілу та наявної практики проведення огляду місця події за фактом застосування зброї, виділили такі чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї, як повнота змісту і якості наданих матеріалів для дослідження й порівняння; особливість криміналістичної обстановки на місці події; тактико-технічні характеристики зброї та боеприпасів до неї, що застосовувалися за певних обставин; вплив проміжку часу від огляду до моменту призначення та проведення експертизи; вплив зовнішніх чинників на сліди й процес виявлення та встановлення механізму слідоутворення спеціальними технічними засобами, за допомогою спеціальних методик (погодні умови, якість освітлення, маскування та знищення слідів тощо). Також під час вирішення цієї проблеми зроблено акцент на тому, що в процесі проведення ситуаційної експертизи, метою якої є встановлення обставин пострілу з нарізної вогнепальної, можуть існувати також інші чинники, у тому числі такі, які на момент безпосереднього проведення експертизи можуть із тих чи інших причин бути невідомі експерту.

Ключові слова: судова балістична експертиза, об'єкти ситуаційної експертизи, процесуальний статус об'єктів, сліди пострілу, ознаки об'єктів пострілу, матеріали кримінального провадження.

Постановка проблеми. Використання як знаряддя злочину нарізної вогнепальної зброї і швидкоплинність інцидентів із її застосуванням навіть за наявності свідків не дає змоги відновити справжню картину події без допомоги спеціалістів. Тому в ході розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, пов'язаних із нарізною вогнепальною зброєю, обов'язково призначається судова-балістична експертиза ситуаційних обставин пострілу, результати якої нерідко є одним із вирішальних джерел доказів. Варто зазначити, що отримані в ході експертизи дані необхідні не тільки для встановлення обставин скоєння кримінального правопорушення, а й у деяких випадках і для його правової кваліфікації.

Мета статті – визначити чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу в ході проведення огляду місця події, пов'язаного із застосуванням нарізної вогнепальної зброї, і під час проведення в кримінальному провадженні експертизи зброї за експертною спеціальністю 3.2 «Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу».

Виклад основного матеріалу дослідження. Ситуаційні дослідження пострілу з нарізної вогнепальної зброї здійснюються в межах судової балістичної експертизи, в тому числі з можливістю здійснення комплексної судово-балістичної та судово-медичної експертизи в разі наявності вогнепальних ран на тілі потерпілого.

Об'єктом судової балістичної експертизи є досить складна категорія, в основі якої лежить загальнофілософське поняття об'єкта пізнання як того, на що спрямована пізнавальна чи інша прикладна діяльність суб'єкта, уповноваженого на здійснення такого виду експертизи. Отже, в судовій експертизі в тому числі під час дослідження ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї її об'єктом буде пізнавальна діяльність судового експерта.

О.В. Микляєва вважає, що загальний об'єкт судової експертизи – це матеріальний носій інформації про фактичні дані, пов'язані з подією злочину, які встановлюються за допомогою спеціальних знань у рамках експертизи як засобу доказування по справі. Виходячи із цього визначення, можемо визначити основні ознаки загального об'єкта судової експертизи:

- завжди має матеріальний, відновлюваний характер;
- містить інформацію про факти й події, які мають істотне значення для кримінального провадження;
- для його дослідження необхідні спеціальні знання [3, с. 21].

Отже, усі об'єкти експертизи залежно від їх процесуального статусу можна розділити на речові докази, документи, покази осіб-учасників провадження та об'єкти без визначеного процесуального статусу. Більшість об'єктів, наданих на експертизу слідів та обставин пострілу є речовими доказами. Насамперед це вогнепальна зброя чи схожі на неї предмети, патрони та елементи їх спорядження, які можна отримати на місці події чи вилучити в підозрюваних. Різні предмети з пошкодженнями, схожими на вогнепальні, які можна вилучити і пред'явити на експертне дослідження, – одяг, елементи твердих і м'яких

перешкод (скло автомобіля, вікон; дерев'яні двері; елементи побуту – подушки, стільці, пляшки, тощо). Іншу групу становлять одяг і змиви з різних частин тіла осіб, підозрюваних у здійсненні пострілу. Насамкінець останню групу становлять предмети, в яких, вірогідно, носили чи зберігали вогнепальну зброю, – сумки, футляри, сувої й тампони зі змивами з поверхні вказаних об'єктів.

Непроцесуальні документи та матеріали кримінального провадження загалом широко використовуються під час проведення ситуаційної експертизи слідів та обставин пострілу. У деяких випадках вони виконують допоміжну роль, наприклад, маючи дані щодо експертного дослідження зброї та елементів спорядження патронів і судово-медичної експертизи, можна в більш повному обсязі вирішити експертні завдання під час дослідження вогнепальних пошкоджень. В інших випадках матеріали кримінального провадження є необхідною умовою проведення експертного дослідження, наприклад, без відомостей про моделі використовуваної на місці події зброї із висновків судово-балістичної експертизи зі зброї та елементи спорядження патронів чи показання свідків, потерпілих неможливо вирішити завдання щодо встановлення наявності слідів пострілу на особі, яка підозрюється у здійсненні пострілу.

Отже, реконструкція місця й події злочину в разі проведення ситуаційної експертизи оснований на використанні матеріалів кримінального провадження: протоколів огляду місця події та слідчих експериментів, висновків експертиз, показань обвинуваченого, потерпілих і свідків.

Фізичні особи також можуть бути об'єктами ситуаційних досліджень у рамках експертизи слідів та обставин пострілу. Наприклад, обов'язковими учасниками під час вирішення завдання щодо встановлення можливості здійснення пострілу в конкретних умовах є підозрюваний, потерпілий або статиста, антропометричні характеристики яких аналогічні характеристикам указаних фізичних осіб.

До об'єктів, які не мають визначеного процесуального статусу, належать трупи, ділянки місцевості, будівлі, приміщення тощо. Трупи є об'єктами ситуаційної експертизи слідів та обставин пострілу тільки тоді, коли проводяться комплексні медико-криміналістичні експертизи вогнепальних пошкоджень, керівною організацією процесу дослідження в таких випадках є судово-медична експертна установа. Будівлі, окремі приміщення, дерева, дорожнє покриття й тому подібні матеріальні об'єкти стають об'єктами експертизи або за наявності пошкоджень, схожих на вогнепальні, або під час реконструкції обставин на конкретній ділянці місцевості.

Не мають визначеного процесуального статусу й предмети, вилучені в ході слідчих дій, але не долучені до матеріалів справи як матеріальні докази (наприклад, предмети, схожі на вогнепальну зброю, елементи спорядження патронів або з пошкодженнями, які схожі на вогнепальні).

Виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що об'єкт ситуаційної експертизи містить інформацію про факти й події. Відповідно, щоб чітко уявити сутність цього поняття, необхідно знати, якого роду інформація відображена в досліджуваному об'єкті та як таке відображення здійснювалось. З такого погляду загальний об'єкт судової експертизи в частині дослідження ситуаційних обставин пострілу є складною системою, яка містить такі елементи:

- матеріальний носій інформації;
- джерело інформації про факт;
- механізм передачі інформації від джерела до носія, тобто такий, який відображає компоненти, а також механізм їх взаємодії.

Відповідно, об'єктом експертизи слідів пострілу на вогнепальній зброї та елементах спорядження патронів є сліди газопорохового струменю (далі – ГПС) на них. Об'єктом експертизи вогнепальних пошкоджень є сліди руйнівної дії ГПС і снаряду (кулі) на перешкоди, а встановлені в ході реконструкції місця й події пострілу факти та інші матеріали кримінального провадження є об'єктами експертизи обставин пострілу, в тому числі ситуаційних обставин пострілу. Як об'єкт експертизи слідів пострілу на особі, яка підозрюється в здійсненні пострілу, виступають сліди взаємодії ГПС на стріляючу особу, а як об'єкт експертизи слідів, які залишаються після носіння зброї, – сліди контакту предметів зі зброєю, яка вже була забруднена продуктами пострілу.

Окремо варто відзначити, що А.І. Вінберг, Д.Я. Мирський, М.Н. Ростов, розглядаючи загальну теорію і практику судової експертизи, зазначали, що безпосередній об'єкт підвидів експертизи (в тому числі ситуаційної) слідів та обставин пострілу є абстрактною категорією, а тому його потрібно відрізнити від конкретного, тобто індивідуально-визначеного, об'єкта розслідуваного й пов'язаного з конкретним кримінальним провадженням. Під час дослідження конкретного об'єкта сам механізм відображення (реконструкції) належить до розряду типових, тобто є абстрактною категорією, а не фактом, для пошуку якого й призначається експертиза. Так, наприклад, безпосереднім об'єктом будь-якої експертизи слідів пострілу на особі, яка підозрюється у здійсненні пострілу, є сліди, що залишилися на стріляючому, а метою експертного дослідження є встановлення факту наявності слідів на тілі, одязі, спорядженні конкретного підозрюваного. Такий підхід виникає у зв'язку з тим, що експертом, слідством ураховується той факт, що в представлених для дослідження матеріальних доказах такі сліди можуть бути відсутні [2].

Низка авторів (А.Н. Васильєв, Р.С. Белкін, В.Я. Колдін) здійснювала класифікацію слідів і розкрила перелік необхідних основ класифікаційних ознак об'єктів пострілу:

- 1) походження – власні та набуті;
- 2) природа – закономірні й випадкові;
- 3) час, упродовж якого ознака залишається на об'єкті, відповідно, стійкі та нестійкі сліди;
- 4) характер – якісні й кількісні;
- 5) зв'язок слідів з іншими слідами – залежні та незалежні;
- 6) сукупність об'єктів, які мають перелік спільних ознак, – родові (групові) та індивідуалізовані;
- 7) значення в процесі дізнання – диференціальні, діагностичні, ідентифікаційні.
- 8) значимість – суттєві та несуттєві.
- 9) відношення до об'єкта загалом і до його частин – загальні та особисті [1].

Висновки. Отже, відштовхуючись від об'єктної частини експертного дослідження та наявної практики визначення ситуаційних обставин пострілу, можна виділити такі чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї:

– Зміст і якість наданих матеріалів для дослідження й порівняння.

– Криміналістична обстановка місця й події злочину.

– Балістичні та якісні характеристики нарізної вогнепальної зброї, патронів, куль, елементів спорядження.

– Час, який пройшов із моменту події до моменту здійснення експертизи.

– Вплив зовнішніх чинників на слідоутворення й процес зчитування слідів спеціальними технічними засобами за допомогою спеціальних методик (погодні умови, якість освітлення, маскування та знищення слідів тощо).

При цьому варто зауважити, що в процесі здійснення ситуаційної експертизи під час пострілів із нарізної вогнепальної зброї можуть існувати також інші чинники, в тому числі такі, які на момент здійснення експертизи можуть із тих чи інших причин бути невідомі експерту.

Література:

1. Васильев А.Н., Колдин В.Я. Белкин Р.С. Собираение, исследование и оценка доказательств. Москва, 1966. 293 с. Советское государство и право. Москва : Наука, 1967. № 12. С. 142–143.
2. Винберг А.И., Мирский Д.Я., Ростов М.Н. Гносеологический информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы. Опросы теории и практики судебной экспертизы : сборник научных трудов. Москва : ВНИИСЭ, 1983; Основы судебной экспертизы: Общая теория. Москва : РФЦСЭ, 1997. Ч. 1 : Основы судебной экспертизы: Общая теория.
3. Микляева О.В. Криминалистическая экспертиза следов и обстоятельств выстрела / Гос. учреждение Рос. федер. центр судебной экспертизы при Минюсте России. Нижний Новгород : Вектор ТиС, 2009. 276 с.

Holobotovsky V. Factors influencing the determination of the situational circumstances of a shot from a rifle when carrying out an examination of a weapon

Summary. The range of problems of the article is sanctified to the factors that during realization of review of place of event related to application of the threaded shooting-iron, so during realization of examination of weapon after expert speciality 3.2 “Ballistic research of tracks of weapon, tracks of shot and situational circumstances of shot”, that is conducted in criminal realization, that influence on determination of situational circumstances of shot. Starting from the objective part of the expert study of the situational circumstances of the shot and the existing practice of conducting an inspection of the scene of the use of weapons, such factors that influence the determination of the situational circumstances of the shot from a rifle were identified: completeness of the content and quality of the submitted research materials and comparison; peculiarities of the forensic situation at the scene; the tactical and technical characteristics of weapons and ammunition used in certain circumstances; the impact of the time period from inspection to the time of appointment and examination; the influence of external factors on the tracks and on the process of detecting and establishing the mechanism of formation by special technical means, using special techniques (weather conditions, quality of lighting, masking and destruction of tracks, etc.). Also in the course of solving this problem, emphasis is placed on the fact that in the process of conducting a situational examination, the purpose of which is to establish the circumstances of a shot from a rifle, there may be other factors, including those which at the time of direct examination may be from one or another reasons to be unknown to the expert.

Key words: forensic ballistic examination, objects of situational examination, procedural status of objects, footprints shot, signs of shot objects, materials of criminal proceedings.